

Uudissanoja 1800-luvulta tähän päivään

Kielineuvoston kieliseminaari
Suomi-instituutti 24.3.2017

Henna Leskelä, Kielineuvosto
henna.leskela@sprakochfolkminnen.se

- Kaikki sanat ovat joskus olleet uusia.
- Miten suomen kieleen syntyy sanoja?
 - yhdistämällä: *hävikkiravintola, mutsifarkut*
 - johtamalla: *hyggeillä, marittaa*
 - lainaamalla: *brexit, hyperloop*
- Uusia sanoja syntyy
 - spontaanisti, esim. mediassa, politiikassa ja populaarikulttuurissa
 - tietoisien kehittelyn tuloksena: suomennetaan esim. kansainvälistä tiedetermistöä.

1800-luku – hullu vuosisata

- Kielen tietoinen rakentaminen, mm. sanojen sepittäminen.
- Kieliammattilaisia (esim. tutkijoita ja kääntäjiä), mutta myös paljon muita: lääkäreitä, pappeja, toimittajia ja eri alojen yliopistolaisia.
 - Elias Lönnrot
 - Wolmari Kilpinen (Wolmar Schildt)
 - Kaarle Aksel Gottlund
- Vuosisadan merkitys sanavarojen kartuttamiselle huomattava
→ tuhansia uusia sanoja.

- lääketiede: kuume, lämpömittari, sairaala, valtimo, laskimo, solu
- politiikka ja yhteiskunta: enemmistö, puolue, kansallisuus, virkavalta
- matematiikka ja luonnontiede: kolmio, kertotaulu, emi, hede, matelija
- muita: sähkö, tiede, taide, kirjain, keittiö, ravintola, intohimo, suudelma, osoite...

onnisto
kolmelma
nimukka
lausukka

Tukkiholma
Kyöttipori
Niu-Jorkki

otushaka
näkymö
suljetus
valmisto

1900-luku – tekniikan ja yhteiskunnan ilmiöitä

- Suomen kielellä lähes koko 1900-luvun erinomainen asema.
 - Alkupuoliskolla jatkettiin vielä ahkeraa sanaston kehittämistä.
 - Jälkimmäisen puoliskon ajan suomi oli ehdoton ykköskieli suomalaisessa yhteiskunnassa.
- Sanoja muuttuvaan maailmaan – kokonaan uusia ilmiöitä ja välineitä, kiihtyvä kehitys.
- Lainasanoja englannin kielestä.
- Sanakilpailujen kautta sananvaltaa myös kansalle.

- tekniikka: radio, televisio, tietokone, auto, kännykkä, tutka
- talous: laskelma, tuottoisa, mainonta, kaavake, maksukyvytön
- vapaa-aika: jalkapalloilu, iskelmä, elokuva, lenkkeillä, viihde, rentoutua, ulkoilla
- muita: kelmu, lounas, eines, lähiö, muovi, pakaste, savuke, avoliitto, viestintä, asiakas...

kieppo
hyrysysy
täppäri

karsku
murakka
nakerre

sätiö
vapuri
sähköaivot

Takaisin nykyaikaan

Kuva: Pexels.com

Poimintoja Kotuksen sanapoiminnoista 2016

- **brexit** (*British* tai *Britain* + *exit*)
Britannian ero Euroopan unionista
- **huoneliha** (*room meat*)
ihmisistä, jotka istuvat kokouksissa, seminaareissa yms. vain osoittamassa läsnäolollaan niiden tärkeyttä
- **hyggeillä** (tansk. *hygge*)
oleskella ja viettää aikaa kiireettömästi nautiskellen ja tunnelmoiden, vaikkapa kynttilänvalossa hyvästä ruoasta ja juomasta nauttien

- **hyperloop** (*loop*)
kehitteillä oleva erittäin nopea liikennöintiyhteys, jossa alipaineistetussa putkessa liikkuva kapseli kuljettaisi sekä matkustajia että rahtia
- **hävikkiravintola**
ravintola, jossa tarjottava ruoka valmistetaan kaupoista yli jääneistä ruoka-aineista
- **kikysopimus**
kilpailukykyopimus
Suomen hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen sopimus valtion kilpailukyvyn parantamiseksi mm. työaika pidentämällä

- **kulttuurinen omiminen**

toisen kulttuurin aineiden sopimattomana pidetty käyttö,
esim. lapinpuku ei-saamelaisella

- **marittaa**

järjestää ja poistaa liikaa tavaraa japanilaisen Marie
Kondon kirjan KonMari oppien mukaan

- **merenneitoreidet** (*mermaid thighs*)

naisen reisistä, joiden sisäpinnat koskettavat toisiaan
jalkojen ollessa vierekkäin

- **mutsifarkut**

korkeavyötäröiset, takamuksesta tiukat mutta muuten
hiukan lököttävät farkut

- **muunsukupuolinen**

henkilöstä, jonka sukupuoli-identiteetti ei ole yksiselitteisesti miehen tai naisen, vaan näiden väliltä, näiden yhdistelmä tms.

- **nyhtökaura**

kaurasta ja pavuista valmistettu proteiinipitoinen elintarvike

- **porkkala**

kylmäsavulohta muistuttava vegaaninen ruoka, joka valmistetaan porkkanoista kypsentämällä ne ensin suola-kuoressa ja maustamalla sitten savuaromisessa marinadissa

- **richsplaining** (*rich + explaining*)

ylenkatseellinen puhetapa, johon hyväosaisten väitetään syyllistyvän köyhiä neuvoessaan

- **sipsikaljavegaani**
epäterveellisistä ruoista ja juomista nautiskeleva,
terveysintoilua välttävä vegaani
- **totuudenjälkeinen** (*post-truth*)
pikemminkin tunteisiin ja mielipiteisiin kuin tosiasioihin
vetoava
- **täydennetty todellisuus** (*augmented reality*)
fyysisestä todellisuudesta, jota on täydennetty virtuaalisilla
(esim. kameran tai silmälasien avulla näkyvillä) elementeillä
- **vihis**
kasvispiirakka, vegaaninen piirakka

Sillä aikaa Ruotsissa...

Kuva: Pexels.com

Språkrådets nyordslista 2016

- **blippbetalning**
kontaktlös kortbetalning
- **fomo** (*fear of missing out*)
oro för att missa något särskilt intressant eller roligt
- **förstärkt verklighet**
upplevelse som skapas genom att den verkliga miljö man befinner sig i kompletteras med datogenererade inslag
- **korsspråkande**
samtidig användning av en persons samtliga språk,
t.ex. i samband med inläring

- **matsvinnsbutik**

livsmedelsaffär där varor som annars skulle kasseras säljs till låga priser

- **preppare**

person som förbereder sig för att kunna överleva en samhällskatastrof

- **samlarsyndrom**

sjukligt tillstånd där samlandet övergår vad som kan anses vara normalt

- **trumpifiering**

förändring av den politiska debatten i riktning mot en retorisk stil där man säger sådant som får uppmärksamhet utan att ta hänsyn till konsekvens eller fakta

Uunituoreita uudissanoja

- **elinvoimajohtaja**
uusi virkanimike eräissä Suomen kunnissa
- **hyväpuhe**
ehdotettu vihapuheen vastakohtaksi
- **lankuttaa**
pysytellä suoraksi jännittyneenä vatsa- ja selkälihasten avulla käsien ja päkiöiden varassa
- **matkailuporo**
poromatkailutilan puolikesy poro
- **mirripipo**
pipo, jonka yläosassa on kissankorvia muistuttavat nypykät

Lopuksi

- Sanojen vakiintumiseen vaikuttavat kielenkäyttäjät, jotka omaksuvat uuden ehdokkaan tai vaikenevat sen hautaan.
- Nykykielessä on paljon lainasanoja, etenkin englannista, mutta myös muista kielistä.
- Suomen kielen sanavarasto kasvaa entistä hurjempaa vauhtia
→ kieli rikastuu.
- Kuitenkaan esim. kaikilla tieteenaloilla ei ole enää itsestään selvää, voiko tutkimuksesta ja sen tuloksista puhua suomeksi.

Lähteitä

- [Kotuksen sanapoimintoja vuodelta 2016](#)
- [Språkrådets nyordlista 2016](#)
- [Kotuksen Sanoin saavutettu -sivut](#) (Suomi 100)

- Hakulinen, Lauri 1941–1946: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Otava.
- Kolehmainen, Taru 2014: *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa*. SKS.
- Kotilainen, Lari 2016: *Kielen elämä. Suomen kieli eilisestä huomiseen*. Siltala.

Kiitos!

Hyrysysy tien päällä. SA-Kuva.

Suomi
Finland
100